

Prikaz

Bogdan Radica, *Agonija Europe*

Disput, Zagreb, 2006., 424 str.

U Hrvatskoj javnosti gotovo nepoznat, nezamjetan, izgubljen u vrtlogu povijesti, Bogdan Radica jedan je od rijetkih intelektualaca ovih prostora koje je osjetio, zabilježio i iskusio strujanja u Europi neposredno prije Drugog svjetskog rata. Teška je sudbina zadesila *Agoniju Europe* i njezinog autora, rođenog u Splitu 26. kolovoza 1904., koji je obrazovanje stjecao od najranijih dana svoga života, kada nakon gimnazije, preko Ljubljane i Firence stiže u Rim gdje se upoznaje sa Leom Ferrerom, sinom Gulielma Ferrera, te se ženi njegovom kćerkom Ninom Lombrosom – Ferrero.

Upravo događaji i poznanstva iz toga razdoblja zapečatili su sudbinu Bogdana Radice. Splet povijesnih okolnosti sa samim njegovim stavovima čine ga nepoželjnim u svim režimima na ovim prostorima. Na pitanje tko je on – po opredjeljenju, ne bih znao odgovoriti – ali zar je uistinu to toliko bitno, danas u vremenu globalizacije? Dovoljno je da znamo kako je Bogdan Radica bio veliki intelektualac i čovjek koji splotom okolnosti *Agoniju Europe* izdaje u Beogradu 1940., te mu je želja do posljednjeg časa bila da se knjiga vrati na hrvatski jezik i izda u Hrvatskoj. Nažalost, to nije dočeka: umro je 5. prosinca 1993., želja mu je ostvarena posmrtno, 2006. godine.

U knjizi su obrađene neke od najznačajnijih intelektualnih pojava Europe iz prve polovice 20. stoljeća. Pred čitateljem je knjiga kojoj treba pristupiti opušteno, bez predrasuda, jer ona je prije svega svojevrsan dnevnik autorovih opažanja, a ne manifest ili poziv.

Sadržaj čine dvadeset i četiri razgovora sa intelektualcima koji su nam i do danas poznati, što ukazuje na Radičin dobar smisao za izbor sugovornika. Spomenuti razgovori su vođeni u prvoj polovici 20. stoljeća i sastoje se uglavnom od tri osnovne teme: što je Europa, kako se mijenja i kamo je promjene odvođe i utječu na ostatak svijeta. Naravno, svaki sugovornik nudi i više od toga. Način izražavanja i mišljenja je ponešto zastario, sugovornici nisu uvijek ni simpatični ni politički korektni, a za današnji ukus ponekad su i smiješni, primjerice, T. Mann u prilici kad ulazi u sobu u kojoj ga čeka Radica i sjeda u sjenu svoje biste pokraj radnog stola. Svejedno, Radica nudi zanimljivu povorku likova i nezamjenjiv prikaz stavova i mišljenja različitih ljudi koji su izražavali bitna politička i društvena kretanja svoga doba, dajući priliku da se izraze jednako pobožnom ruskom filozofu, i autoru futurističkog manifesta i pjesniku koji je ustao u obranu zdravog razuma riječima: "Vi možete pobijediti, ali ne možete uvjeriti", protestirajući protiv fašističke vlasti u svojoj zemlji.

Dvije osobe za koje smatram da su ostavile najdublji trag na samoga autora su Guglielmo Ferrero te Migel de Unamuno.

Ferrero je živio je u burnom vremenskom periodu, u kojemu industrijalizacija potiče ubrzan napredak znanosti, pa je time i na križištu određenih etapa svojim stvaralaštvom obilježio početak 20. stoljeća, vremena o kojemu svojim djelima svjedoči jezikom neposrednog promatrača događaja.

Kao osoba i autor prolazi kroz dva životna razdoblja: mladenačko razdoblje, te razdoblje promjena.

Mladenačko razdoblje je obilježeno idealizmom koji se vidi u nastojanju da kao mladić, pod utjecajem poznatog kriminologa svoga doba, pođe u potragu za izvorima pravde. Proučivši brojnu literaturu za koju se nadao da će mu ponuditi odgovore na pitanja utvrdio je da principi za kojima je tragao ne postoje, ali zauzvrat njegov rad mu je ponudio druge uvide u povijest i odnose starih i modernih civilizacija. Njegov istraživački polet rezultirao je djelom *Mlada Europa*, za koju sam autor kaže da je u biti apologija industrijskih zemalja, no istovremeno Ferrera ističi kako je ta knjiga *intermezzo*, a nasljeđuje je *Veličina i propadanje Rima*, u kojoj autor *kvalitativno* i *kvantitativno* definira civilizaciju, rušeći mit o Cezaru, raspravljajući o opasnostima nekontroliranog napretka. Odlomci razgovora koji se tiču nastanka i onoga što Ferrero podrazumijeva pod ova dva tip civilizacije potiču čitatelja na izuzetno interesantne poglede na razlike i odnos starih i novih društava, posebno na prevrednovanje današnje civilizacije, a netipično su i nesuhoparno izneseni. U njegovo vrijeme nazivali su ga antifašistom, s čime se lako odmah složiti, socijalistom, što je već sumnjivo i nije u naravi ovog autora, iako je socijaliste povremeno simpatizirao, a poslije svog vremena, s obzirom na ono što je ostalo zapisano da svjedoči o njegovoj misli, pošteno ga je nazvati humanistom.

Scenom juriša Don Quijotea na vjetrenjače, slikovito se može opisati život Miguela de Unamuna, Baska po rođenju, koji je živio na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u državi koja se nalazila u specifičnoj situaciji (u ratu s Amerikom izgubila i svoju posljednju koloniju – Kubu), sa specifičnim problemima (država je bila rubu raspada, zbog unutarnjih sukoba), pokušava probuditi i ono malo čovječnosti u ljudima, često se služeći Don Quijoteom kao sredstvom obrane i napada.

Miguel de Unamuno vjerovao je u religiju, a borio se protiv fundamentalizma, bio je za zajedništvo ljudi, ali ne za fašizam, podržavao je socijalnu pravdu, no ne i jednoumlje. Pripadnik generacije 1898, u sebi nosi plamen vječne ljudske potrage za spoznajom u kojoj se sukobljavaju razum i vjera. Većinu života provodi u egzilu, promatrajući sa francuske strane granice zbijanja u *njegovoj* Španjolskoj. Zadnji period njegova života započinje i završava sa dvije gotovo mitske rečenice: *Jučer sam govorio...* (koju je izrekao 1930. nakon što je preuzeo katedru klasičnog grčkog jezika pri Sveučilištu u Salamanci, zapravo citirajući Fraya Luisa de Leona), a sa: *vi možete pobijediti, ali ne možete uvjeriti...*, obilježen je kraj Miguela de Unamuna, onakvoga kakav je on uistinu bio, dosljedan svojoj borbi do samoga kraja (ovom rečenicom započinje svoju obranu Baska i Katalonaca pred napadima Francovih

pristalica, koji su tvrdili da Baski i Katalonci nisu doprinijeli stvaranju Španjolske kulture). Umire usamljen u svojim mislima, zanemaren od drugih u oluji revolucionarnih zbivanja onog vremena.

Iz bogatstva iskustava, mozaika ličnosti (u smislu da u knjizi postoje brojni drugi), predstavio sam dva pisca, za koje smatram kako su najviše utjecali na život Bogdana Radice. Guglielmo Ferrera s kojim je Radica bio u rodbinskoj vezi, prvi je *intelekt* s kojim se susreće, dok je Miguel de Unamuno posebnost u svakom smislu te riječi, a zanimanje za sudbinu malih naroda i Slavena dovodi do produktivnog prijateljstva s Radicom, koji je preveo nekoliko njegovih djela na hrvatski jezik.

Na kraju se postavlja pitanje po čemu su drugi autori manje važni? Na to ne bih znao odgovoriti, jer je djelo podložno subjektivnoj interpretaciji svakog čitatelja i na svakome je da otkrije *drugu* stranu već poznatih autora, za koju možda niste znali da postoji. *Agonija Europe* je djelo namijenjeno svima, pogotovo studentima svih godina, jer to nije djelo koje se može sažeti na zaključak, a da se pri tom ne izgubi sva njegova posebnost koja se nalazi u različitosti autora i iznesenih stavova.

Značajnost *Agonije Europe* leži, između ostalog, upravo u tome, da je se može gledati i kao na zbirku razgovora sa vodećim intelektualcima onog doba. Pred čitateljima je djelo koje na svakoj stranici iznosi novu misao tvoreći koherentnu cjelinu, koja je gotovo sve samo ne suhoparna.

Marko Žagar